

TUTKIMUSRAPORTTI

ESPOO

Kurttila Mustalahti

Äminnen tiilitehdas

Äminnen tiilitehtaan alueen tarkkuusinventointi

1.-2.7. ja 11.7.2019

Museovirasto

ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

TUIJA VÄISÄNEN

Tiivistelmä

Espoon Kurttilan Mustalahdessa, Åminnen tiilitehtaan alueella tehtiin tarkkuusinventointi alueen asemakaavatyötä varten. Työn tilaaja oli Espoon kaupunki ja työn toteutti Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut 1.-2.7. ja 11.7.2019. Tiilitehtaanlaiturin ympäristössä tehdyn vedenalaisen inventoinnin suoritti ARK-sukellus/Rami Kokko. Tutkimusalueella on sijainnut historiallisen ajan teollisuuskohde, Åminnen tiilitehdas. Tiilitehdas on perustettu 1886 ja sen toiminta on loppunut 1914.

Maanpäällinen tutkittava alue oli koko laajuudeltaan noin 6,9 hehtaaria. Tutkimusalueella havaittiin runsaasti jätetiiltä sekä tiiliä romahtaneista rakenteista. Alueella havaittiin myös rakennusten perustuksia ja niihin liittyneitä ojia. Alue oli osittain myöhemmän maankäytön muokkaamaa, mutta monin paikoin tiilitehtaan rauniot olivat säilyneet koskemattomina.

Patoaltaan alueella tehdyn vedenalaisen inventoinnin (30.5 ja 16.6.2019) yhteydessä havaittiin todennäköisesti vanhan proomun osa Tiilitehtaanlaiturin itäpuolelta.

Sisällys

Sisällys.....	2
Arkisto- ja rekisteritiedot.....	3
Peruskarttaote	4
1. Johdanto	5
2. Ympäristö ja historia	7
2.1 Ympäristö ja aiemmat tutkimukset	7
2.2 Tiilitehtaan historia.....	7
3. Kenttätyöt.....	9
3.1 Tutkimusmenetelmät	9
3.2 Havainnot	11
4. Yhteenveto	18
Lähteet.....	19
Kuvaluettelo	20
Karttaluettelo	23
Kartat	
Liite 1 Vedenalaisinventoinnin raportti	

Kannen kuva: AKDG5914:1. Yleiskuva tiilitehtaan rannasta. Kuvattu luoteesta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Arkisto- ja rekisteritiedot

Kunta: Espoo Kurttila
Tutkimuskohde: Åminnen tiilitehdas
Kohteen ajoitus: historiallinen 1886-1914
Osoite: Rantavallintie 2
Omistaja: Espoon kaupunki
Muinaisjäännöstunnus: 1000034678
Kohteen koordinaatit (ETRS-TM35FIN): P: 6672700 I: 365900
Kenttätyöaika: 1.-2.7. ja 11.7.2019
Tutkimuksen laatu: tarkkuusinventointi
Tutkimuksen laajuus: Maanpäällinen tutkimusalue noin 6,8 hehtaaria
Kenttätyönjohtaja: FM Tuija Väisänen
Arkeologit: FM Heli Lehto
Tutkimuslaitos: Museovirasto, Arkeologiset kenttäpalvelut
Tutkimuslupa: MV/98/05.04.01.02/2019
Löydöt: -
Digitaalikuvat: AKDG5914:1-63
Aikaisemmat lähialueen arkeologiset tutkimukset:
Jyri Kokkonen/Tiina Merisalo Espoon kaupunginmuseo 1992

1. Johdanto

Espoon Åminnen tiilitehtaan alueella tehtiin tarkkuusinventointi Kurttilan Mustalahden alueen asemakaava-suunnittelun pohjaksi. Alueelle on suunniteltu veneiden talvisäilytyspaikkaa. Tutkimusalueella on sijainnut historiallisen ajan teollisuuskohde, Åminnen tiilitehdas vuosina 1880-1914. Tutkimuksessa oli tarkoitus selvittää, onko alueella säilynyt Åminnen tiilitehtaan jäänteitä. Tutkimusalue sijaitsi Espoon Mustalahdessa metsäisellä alueella Espoonlahden rannan tuntumassa. Tarkkuusinventointi tehtiin 1.-2.7. ja 11.7.2019. Tutkimukset toteutti Museoviraston Arkeologiset kenttäpalvelut. Tiilitehtaanlaiturin ympäristössä tehtiin myös vedenalainen inventointi ja sen suoritti ARK-sukellus 30.5. ja 16.6.2019. Vedenalaisesta inventoinnista on tehty erillinen raportti, joka on tämän raportin liitteenä.

AKDG5914:16. Runsaan tiilen aluetta ja valli alueen keskellä. Kuvattu luoteesta. Kuvaaja Tuija Väisänen. Kuvassa nuoli osittaa vallin sijainnin.

Åminnen tiilitehdas on sijainnut rannan tuntumassa pitkän laiturin pohjoispuolella. Alue oli suurimmaksi osaksi sekametsää, jossa on paikoin hyvin runsas aluskasvillisuus. Alueen itäosassa oli myös vanhaa laidunaluetta, joka oli niittynä. Alueella dokumentoitiin havaittuja tiili- ja kivirakenteita sekä ojia ja kaivettiin pieniä lapionpistoja sekä selvitettiin maaperän laatua kairauksilla.

Tutkimusten kenttätöissä havaintojen sanallisesta dokumentoinnista ja valokuvauksesta vastasi FM Tuija Väisänen. FM Heli Lehto huolehti mittausdokumentoinnista. Jälkityöt on tehty Arkeologisten kenttäpalveluiden toimipisteessä Helsingissä. Jälkityövaiheessa Heli Lehto on piirtänyt puhtaaksi kartat ja Tuija Väisänen on laatinut tämän raportin. Valokuvia ovat luetteloineet sekä Lehto että Väisänen.

Tutkimusolosuhteisiin vaikutti inventoinnin toteuttaminen kasvukauden aikana. Alueen voimakas aluskasvillisuus ja puuston lehdet vaikeuttivat maaston havainnointia. Kirkas auringonvalo myös vaikeutti hieman valokuvaamista.

AKDG5914:33. Tiiliperustuksen alue tutkimusalueen eteläosassa. Kuvattu lännestä. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Tuija Väisänen

Helsingissä 25.9.2019

Tuija Väisänen, FM

2. Ympäristö ja historia

2.1 Ympäristö ja aiemmat tutkimukset

Tutkimusalue sijaitsi Mustalahdentien, Rantavallintien ja Espoonlahden välissä. Alue rajautuu pohjoisessa ja lännessä tiehen ja etelässä meren rantaan. Idässä aluetta rajaa kallio. Alueen poikki kulkee maakaasulinja ja päälystämätön tie venelaiturille. Aivan rannalla sijaitsevaa pientä lautakoppia lukuun ottamatta alue on nykyään rakentamatonta.

AKDG5914:7. Yleiskuva alueesta rantaan päin. Aluetta halkoo rantaan vievä tie. Kuvattu pohjoisesta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Alueella on pääosin aluskasvillisuudeltaan rehevää sekametsää. Tiilitehtaan tontilla kasvaa kookkaita mäntyjä ja kuusia, mutta myös vanhempia lehtipuita. Osa alueen puista on ehtinyt kasvaa huomattavan suuriksi. Alueen koillis- ja luoteisreunoilla on vanhoihin savenottokuoppiin syntyneet lammet. Alueella erottuu myös runsaasti erilaisia oja ja kasoja. Aivan alueen itäosassa on niittyaukea, jonka poikki myös maakaasulinja kulkee. Lähellä rantaa on veneiden säilytyspaikkoja ja autojen kääntöpaikka. Ympäri aluetta havaittiin myös erilaista roskaa maassa, erityisesti alueen pohjoisosassa, itäosassa ja eteläosassa.

Espoon kaupunginmuseo on tehnyt alueella arkeologisen tarkastuksen kesällä 1992, jolloin on tarkastettu myös Kallvikin tiilitehtaan ympäristö. Tällöin alueella on havaittu mahdollisia rakennuksen paikkoja, savenottoalueita ja tiilikasoja. Ennen tarkastusta tiilitehtaanlaiturin vierestä on myös löytynyt proomun osia ruoppausten yhteydessä. Kyse voi olla ainakin osittain samasta proomusta, joka havaittiin tämän kesän vedenalaistutkimusten yhteydessä. Tiilitehtaan historiaa on selvittänyt myös Annamari Juvonen-Eskolan progradussa, joka käsittelee Kauklahden tiiliteollisuutta sekä Yrjö Myllylä, joka on kirjoittanut tiilitehtailija Wilkmanista.¹

2.2 Tiilitehtaan historia

Åminnen tiilitehdas perustettiin vuonna 1886. Sen perusti rakennusmestari Karl Wilkman silloiseen Muulon kylään. Tiilitehdas perustettiin alueelle, josta on ollut saatavilla sopivaa savea, ja josta oli helppo kuljettaa meriteitse tiiliä Helsingin suuriin rakennushankkeisiin. Koska alueen ranta oli matala, oli tehtaallemme tarpeen rakentaa erityisen pitkä laiturin, jopa 200 metriä (nykyään noin 160 metriä). Laiturille kulki tehtaan käyttöaikana kapeat raiteet, joita pitkin lastattavat tiilet saatiin kuljetettua proomuihin. Yhteen proomuun mahtui

¹ Juvonen-Eskola 2003, Lahti 1975:64, Merisalo 1993, Myllylä 2007, Voijola 1988

muistitiedon mukaan 14000-15000 tiiltä. Tällaiset raidetiet, joissa savea tai valmiita tiiliä kuljetettiin hevosvetoisilla vaunuilla, olivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa yleisiä. Wilkman omisti myös useita aluksia. Vuonna 1912 hänen omistuksessaan oli kolme proomua, joiden kotipaikka oli Espoo. Wilkmanilla on kuitenkin ollut aluksia jo tiilitehtaan perustamisen aikaan. Vuonna 1892 hänen omistuksessaan oli ilmeisesti kahdeksan alusta. Tiilitehtailija saattoi säilyttää ainakin osaa aluksistaan omassa laiturissaan.²

Stensvikin osakeyhtiön kartta vuodelta 1917 (Espoon kaupunginmuseo VH2331:4). Kartassa on esitetty Tiilitehtaan rakennukset, tiet ja savenottokuopat. Oikealla kartta on asemoitu kesän 2019 inventoinnin havaintojen mukaisesti ja havainnot on esitetty karttapohjan päällä. Sinisellä on merkitty havaitut ojat, oranssilla tiilialueet, purppuralla havaitut vallit, kirkkaanvihreällä kivijalka ja tummanvihreällä kasvihuone. Kohteet erottuvat myös kartoissa 4 ja 7.

Vuonna 1895 tehdas valmisti 1,2 miljoonaa muuritiiltä vuodessa, ja tehtaalla työskenteli 7 naista ja 33 miestä. Vuosina 1896-99 tehdas valmisti keskimäärin 1,5 miljoonaa tiiltä ja työvoimaa oli 50 henkilöä, mutta 1900 tuotantomäärät putosivat 1,3 miljoonaan tiileen. Wikman myi tehtaan vuonna 1901 insinööri Knut Selinille. Tuotantomäärät nousivat jälleen vuosienmittaan ja ainakin vuonna 1905 tehdas tuotti myös 50000 kattotiiltä. Vuonna 1907 tehdas muuttui osakeyhtiöksi Ab Åminne. Yritys rakennutti myös uuden tiilitehtaan Kauklahden aseman lähelle, vuonna 1903 avatun radan viereen. Uusi tehdas oli nimeltään Åminnen Uusi Tiilitehdas, jota kutsuttiin myös Kauklahden Tiilitehtaaksi. Ilmeisesti uusi tehdas rakennettiin Åminnen Tiilitehtaan itse tuottamista tiilistä, jotka kuljetettiin jäitä pitkin rakennuspaikalle. Vuonna 1908 uusi tiilitehdas tuotti huomattavasti enemmän tiiliä kuin vanha tehdas, mutta myös sen tuotantomäärät olivat nousseen 2,5 miljoonaan tiileen ja työvoiman määrä 62 henkilöön. Vuonna 1914 yhtiön toimitusjohtajaksi tuli Ivar Lindfors. Vuonna 1914 ensimmäinen maailmansota vähensi rakennustoimintaa, mikä heijastui myös tiilitehtaiden tuotantoon. Tässä yhteydessä Åminnen tiilitehtaan toiminta lakkautettiin. Juvonen-Eskola toteaa, että tehdas oli jo vanhanaikainen ja sitä vierustavat savimaat oli jo käytetty loppuun.³

Åminnen tiilitehtaan tiilien laatuun vaikutti Myllylän mukaan vanhan merenpohjan saven suolapitoisuus, joka heikensi tiiliä. Tämän vuoksi ne menivät polttovaiheessa herkästi rikki. Näitä rikkimenneitä tiiliä on runsaasti tiilitehtaan alueella. Åminne tehtaan rannassa olisi hänen mukaansa ollut myös neljä savikranaa eli savimyllyä. Vuonna 1895 käytössä on ollut jo myös höyryvoimaa. Åminnen tiilitehtaalla oli Myllylän mukaan parikymmentä kuivausvajaa. Nämä lienevät vuoden 1917 kartalla näkyviä pitkiä rakennuksia, joita tosin näyttäisi tuossa vaiheessa olevan 9 tai 10.⁴

² Juvonen-Eskola 2003:10-12, Leiponen 1981:210, Myllylä 2007:33-34.

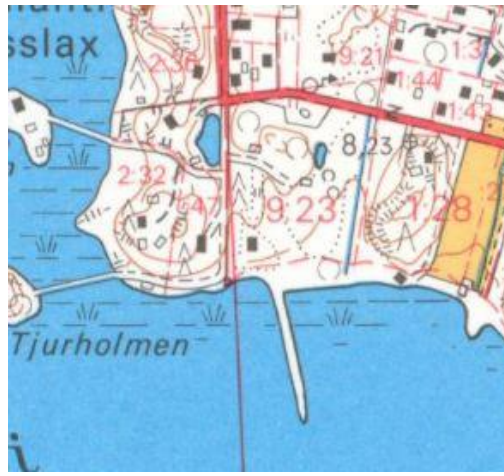
³ Juvonen-Eskola 2003:13-19, Myllylä 2007

⁴ Myllylä 2007:30-33

Vasemmalla ote pitäjänkartasta vuodelta 1930. Tiilitehtaan alueelle on merkitty vain edelleen pystyssä oleva naapuritontilla sijaitseva rakennus sekä tiilitehtaan laituri.

Oikealla ote peruskartasta 2032 12 vuodelta 1945. Tiilitehtaan tontille on merkitty kaksi ulkorakennusta.

Vasemmalla ote peruskartasta 2032 12 vuodelta 1961. Tiilitehtaan alueella erottuu joitakin rakennuksia, jotka liittyivät paikalla olleeseen kasvihuonetoimintaan. Tontilla on ilmeisesti ollut myös navettarakennus ja autotalli.⁵ Eteläosassa näkyvä rakennus saattaa liittyä paikalta havaittuun tiilirakenteeseen.

Oikealla ote peruskartasta 2032 12 vuodelta 1991. Tontilla näkyy edelleen muutamia rakennuksia. Alueella on rakennuksia myös näiden vuosien välisillä peruskartoilla, mutta tällä välin ei esitetä yhtään sellaista rakennusta, joka ei olisi esitetty jommallakummalla kartoilla.

3. Kenttätyöt

3.1 Tutkimusmenetelmät

Alueen suunnitelmat käytiin läpi ennen tutkimusten aloittamista järjestetyssä aloituskokouksessa 27.5.2019, jossa olivat paikalla Espoon kaupunkisuunnittelukeskuksesta maisema-arkkitehti Marie Nyman, aluearkkitehti Christian Ollus ja kaavoitusinsinööri Matias Kallio, Espoon kaupunginmuseon intendentti Tryggve Gestrin Espoon kaupunginmuseosta, arkeologi Rami Kokko ARK-sukelluksesta sekä arkeologi Tuija Väisänen Arkeologisista kenttäpalveluista. Espoon kaupunginmuseolta saatiin tausta-aineistoa inventoinnin perustaksi. Ennen kenttätöiden alkamista tutustuttiin muun muassa alueesta olevaan vanhaan karttamateriaaliin. Vuoden 1918 Stensvikin osakeyhtiön kartassa erottuvia rakennuksia pyrittiin hahmottamaan jo maastossa, mutta tarkempi yhdistäminen tapahtui jälkityövaiheessa. Alueella pyrittiin tekemään silmämääräistä havainnointia kattavasti, mutta maaston peitteisyys aiheutti tälle jonkin verran haasteita. Havaittuja ilmiöitä dokumentoitiin valokuvaamalla ja selkeät tiilialueet, tiilikasat, kivijalat ja ojat dokumentoitiin mittaamalla ne takymetrillä.

⁵ 1.7.2019 suullinen tiedonanto, paikallinen informantti.

Lisäksi alueella tehtiin pieniä lapionpistoja niittyalueelle ja tiialueiden sisälle. Näiden lisäksi havaintoja tehtiin kairaamalla alueella läpimitaltaan 1 cm olevalla kairalla.

Lisätietoa alueen myöhemmistä rakennuksista ja käyttövaiheista saatiin vanhoista peruskartoista sekä paikalliselta informantilta. Alueella on tiettävästi ollut tiilitehtaan toiminnan loppumisen jälkeen ainakin kasvihuonetoimintaa, navetta ja autotalli. Osa näistä erottui edelleen maastossa.

AKDG5914:21. Kasvihuoneen betonikivijalka tien itäpuolella. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Inventointialueella tehdyt havainnot mitattiin Trimble S3-robottitakymetrillä käyttäen Espoon kaupungin käyttämää ETRS-GK25 tasokoordinaatistoa ja korkeusjärjestelmää N2000. Koordinaatisto luotiin paikalle käyttämällä Trimble R10 GNSS-laitetta. Mittalaitetta käytettiin osin yhteiskäytössä, joten paikalle tehtiin suurimaksi osaksi vain väliaikaisia apupisteitä. Pysyvämminkin merkityt pisteet on esitetty kartassa 1. Mittauksissa käytetyn koordinaatiston virhe on (x, y, z) maksimissaan +/- 2,5 cm. Alueen runsas puusto kuitenkin vaikeutti mittaamista. Lisäksi havaitut ilmiöt ja rakenteet dokumentoitiin valokuvaamalla ja kirjoittamalla sanallinen kuvaus. Osa ilmiöistä on dokumentoitu vain valokuvaamalla. Pieniä lapionpistoja ja kairauksia ei mitattu paikoilleen.

Kiintopisteet ETRS-GK25, N2000			
Nro	X	Y	Z
AP5	6673064,40	25476917,73	7,90
AP8	6673039,14	25476912,15	6,77
AP9	6673060,76	25476914,01	7,46
AP10	6673073,83	25476933,14	6,82
AP11	6673083,66	25476932,98	6,91
AP12	6673080,53	25476938,89	7,49
AP13	6673099,95	25476907,85	7,35
AP14	6673086,28	25476909,62	8,05
AP15	6673071,48	25476873,92	6,94
AP16	6673069,56	25476860,00	7,05
AP20	6673021,82	25476872,10	6,75
AP21	6673018,67	25476857,84	6,88
AP22	6672997,88	25476832,90	6,41
AP23	6673021,27	25476831,89	6,69

3.2 Havainnot

Varsinainen tiilitehtaanlaituri erottuu hyvin ja on edelleen käytössä. Siinä lienee säilynyt runsaasti alkuperäisiä laiturirakenteita, vaikka laituriin onkin rakennettu myös uusia paikkoja veneiden kiinnittämiseksi. Maa-alueen inventoinnissa laiturialueelle ei päästy, sillä kulku oli suljettu portilla.

Rantatien itä- ja pohjoispuoli

Alueen itäosa kasvoi suurimmaksi osaksi heinikkoa ja nokkosta, vanha peltoalue lienee ollut laidunmaana jossakin vaiheessa. Aivan itäreuna oli hieman puustoisempaa ja alueella erottui pohjois-etelä-suuntainen oja, joka saattaisi liittyä tiilitehtaan toimintaan. Vuoden 1917 kartan perusteella paikalla kulkeva oja tulee savenottokuopasta, johon on syntynyt lampi. Ojan itäpuolella oli riistan ruokintapiste. Tällä alueella maassa erottui laastia ja tiilen paloja. Aivan eteläosassa, lähellä rantaa oli runsaasti modernia roskaa, kuten muovia ja myös betonia. Niittyalueelle ja sen itäpuolelle tehtiin neljä koepistoa ja lisäksi useita kairauksia. Niittyalueella kolmessa koepistossa erottui noin 40 cm paksu peltomultainen kerros ja sen alla puhdas pohjasavi. Itäosaan tehdyssä koepistossa erottui 20 cm paksuinen multakerros ja sen alla pohjasavi. Kairaukset vastasivat koepistojen antamaa kuvaa, eikä alueella ole todennäköisesti varsinaisia tiilitehtaan rakennusten jäänteitä.⁶

Alueen koillisosassa, niittyalueen pohjoispuolella oli lampi, entinen savenottokuoppa. Sen ympäristössä kasvoi runsaasti lehtipuita. Lähellä lampea oli ilmeisesti ollut kasvihuoneen lämpökeskus⁷. Alueella erottui varsin runsaasti tiiltä, mutta myös lasia ja muovia, kengänpohjia ynnä muuta roskaa. Lammen länsipuolella kohosi noin 2 metriä korkea valli, jonka maassa erottui runsaasti tiilenpaloja. Noin 15 x 28 m laajuisella alueella oli runsaasti tiiliä, paikoin noin metrin korkuisina kasoina ja alueella erottui myös kaksi ojaa, joista pidempi oli noin 10 metrin pituinen ja noin metrin syvyinen. Molemmat ojat olivat itä-länsisuuntaisia. Vaikutti siltä, että tiilet olisivat peräisin romahtaneesta tiilirakenteesta, mutta kyse voi olla myös tiilien varastointipaikasta. Alueen reunassa erottui metallinen vesiputki.

Vasen kuva: AKDG5914:5. Niittyalue tutkimusalueen itäosassa. Kuvattu luoteesta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:8. Savenotosta muodostunut lampi alueen koillisosassa. Kuvattu lounaasta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Aivan alueen luoteisosassa, lammen ja Rantavallintien itäpuolella ja Mustalahdentien eteläpuolella erottui melko laaja, ympäristöään 2-3 metriä matalampi alue. Sen keskiosassa erottui myös matalaa vallia ja ojaa. Alue vaikuttaa olevan vanhaa savenottoaluetta. Nyt alue oli jo puustoinen ja siellä kasvoi myös heinikkoa aluskasvillisuutena.

⁶ Stensvikin osakeyhtiön kartta vuodelta 1917. (Espoon kaupunginmuseo VH2331:4)

⁷ Suullinen tiedonanto, paikallinen informantti.

Vasen kuva: AKDG5914:9. Koillisen lammen viereiset tiilikasat. Kuvattu luoteesta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:11. Alueen pohjoisosassa todennäköinen savenottoalue muuta maastoa matalammalla. Kuvattu luoteesta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Kookkaan rakennuksen paikka

Lammen länsipuolisen tiilialueen länsipuolella erottui kookkaan rakennuksen paikka (1, ks. kartta 7). Sen itäreunalla havaittiin kivijalkaa, joka vaikutti jatkuvan yhtenäisenä. Rakennuksen pohjoisreunassa oli vallin eteläpuolella ojanne, jonka eteläreunalta löydettiin maan alta vierekkäiset kivet. Vaikuttaa todennäköiseltä, että myös pohjoisreunassa on säilynyt kiviperustusta. Kivet olivat 20 x 25-70 x 40 cm kokoisia. Kiviä ei ollut muurattu yhteen. Yhden kiven päällä erottui puuta, joka voi olla peräisin laudasta tai hirrestä, mutta kyse voi olla myös kivien päälle sattumalta maatuneesta puusta. Rakennuksen pohjoispuolella erottui noin metrin levyinen ojanne ja noin 50 cm korkuinen valli, joka kairausten ja koepiston perusteella muodostui pelkästä harmaasta savesta. Valli muuttui kookkaammaksi kohti länttä. Rakennuksen itäreunassa havaittiin kivijalkaa noin 39 metrin matkalla pohjois-eteläsuuntaisena ja pohjoisessa ojannetta ja vallia noin 38 metrin matkalla. Havainnot sopivat vuoden 1917 Stensvikin yhtiön kartalla näkyvään kookkaaseen rakennukseen. Kartalla rakennus on jatkunut etelässä pidemmälle, mutta nykyinen rantaan vievä tie kulkee rakennuksen paikan halki. Maassa erottui rakennuksen paikalla kauttaaltaan tiilimurskaa ja tiilenpaloja. Rakennuksen sisäpuolella kasvoi myös melko kookkaita kuusia. Sisäpuolella erottui myös kaksi kuoppaa, joista kookkaampi oli soikea, noin 6 x 5 metrin laajuinen. Pienempi kuoppa saattaa olla myöhemmin syntynyt, sillä se oli melko teräväreunainen, halkaisijaltaan noin 3 metriä. Kuopassa erottui jonkin verran myös modernia roskaa.

Vasen kuva: AKDG5914:25. Pohjoisen rakennuksen itäreunan kivijalka. Kuvattu pohjoisesta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:28. Rakennuksen eteläosassa ollut kuoppa, jonka ympärillä matalat tiilensekaiset vallit. Kuvattu etelästä. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Rakennuksen keskiosaan tehtiin kaksi koepistoa. Toinen näistä tasanteelle, jossa oli melko runsaasti tiiliä. Kohdassa oli yläosassa runsaasti tiilenpaloja, tiilimurskaa ja hiekkaa, joka oli yläosastaan ruskeaa, mutta alaosasta tiilimurun punaiseksi värjäämää. Koepisto kaivettiin noin 30 cm syvyyteen. Toinen koepisto tehtiin kookkaampaan kuoppaan. Kuopassa oli noin 15 cm paksu multakerros ja sen alla 20 cm tiilimurskan sekaista hiekkaa. Tästä kairattiin vielä 20 cm syvemmälle, jolloin kairan pohjassa erottui laastia. Viereen tehdyssä kairauksessa samalta syvyydeltä, noin 50 cm pinnasta oli hiiltä. Paikalla lieenee säilynyt tiilitehtaan rakenteita.

Nykyisen tien lounaispuolella erottui kookas kumpare, jonka päällä kasvoi kaksi kookasta kuusta. Myös tämän kumpareen kohta näyttäisi osuvan kookkaan rakennuksen sisäpuolelle. Se voi olla syntynyt, kun tien kohtaa on raivattu. Kumpareen alaosassa erottui päällekkäisiä ja vierekkäisiä lohkottuja kiviä, mutta ei kuitenkaan mitään selkeää yhtenäistä rakennetta. Sen länsipuolella erottui toinen, pienempi vastaava maa, tiili- ja kivikasa, jota ei mitattu erikseen. Kumpareen vieressä, sen länsi ja eteläpuolella erottui myös selkeät ojat. Kumpareen päällä oli myös jonkin verran kukkaruukkuja, mutta pääasissa maakasan muodostama kumpare lieenee vanhempaa perua. Sen korkeus oli tien puolelta noin 1 metri, mutta eteläpuolelta noin 3 metriä.

Kookkaan rakennuksen länsiosa on tasattu, paikalla on ilmeisesti ollut myöhemmin navettarakennus, josta oli jäljellä jonkin verran purkujätettä kasoissa. Näissä erottui muun muassa betonia, rautaa, ikkunalasiasia ja ikkunanpokia sekä peltiä. Myös rakennuksen eteläosassa, tien koillispuolella, on ollut vielä 1990-luvun alussa autotalli, jonka paikka erottui modernina soratäyttönä. Samoin osittain rakennuksen kaakkoiskulman on rikkonut myöhempi kasvihuone, jonka itäseinän paikka erottui penkereenä maastossa ja eteläseinusta osittain 30 cm korkeana betoniperustuksena. Kasvihuoneen paikalla oli runsaasti kirkasta ikkunalasiasia. Modernilla roskalla oli täyttynyt myös tien pohjoispuolella ollut betoninen kaivo. Kaivoa oli paikallisen informantin mukaan täytetty useita kertoja, mutta täyttö painui aina muutaman vuoden välein.

Vasen kuva: AKDG5914:31. Työkuva ja valli pohjoisen rakennuksen luoteispuolella. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:42. Kookas kivien ja tiilien sekainen kumpare tien lounaispuolella. Kuvattu lännestä. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Rantatien etelä- ja länsipuoli

Tien eteläpuolella erottui useita ojia heti tien reunassa. Ne olivat pohjois-etelä-suuntaisia ja erottuivat säännöllisin välein toisistaan. Lisäksi tien lähellä erottui myös muutama itä-länsisuuntainen oja. Ojien väliset alueet erottuivat pitkinä suorakaiteen muotoisina tasanteina, joissa kasvoi heinikkoa, kortetta ja jokin verran kuusia ja lehtipuita. Alueen keskellä olevan tasanteen molemmiin puolin erottui ainakin kolme pohjois-etelä-suuntaista, eteläosassaan pääasiassa melko matalaa, ojaa. Suurin osa ojista ei erottunut enää koko matkalta, mutta ne vaikuttivat olleen alun perin yhtenäisiä. Ojat vaikuttivat päättyvän poikittaiseen ojaan. Ojien sisäreunat olivat noin 6,5 metrin päässä toisistaan. Pisimmillään havaitut ojat olivat noin 100 metrin pituiset.

AKDG5914:56. Alueen keskiosaa. Pienten kuusten vieressä erottuu ojat. Kuvattu pohjoisesta. Kuvaaja Tuija Väisänen

Rantavallintien ja venerantaan vievän tien kulmauksessa erottui tasanne, mahdollinen rakennuksen paikka, joka putosi varsin jyrkästi sitä etelässä reunustaneeseen ojanteeseen (2, ks. kartta 7). Muut mahdolliset rakennuksen reunat eivät kuitenkaan erottuneet. Hiukan tästä itään erottui kasvillisuuden joukossa kolme noin 50 x 45-70 cm kokoista kiveä jotakuinkin itä-länsisuuntaisessa rivissä, noin metrin välein toisistaan. Kivien koillispuolella erottui suorakulmainen noin 50 cm leveä oja pohjois-etelä- ja itä-länsisuuntaisena. Kivet liittyivät samaan rakennukseen ojan kanssa.

Alueen keskivaiheilla erottui muuta aluetta korkeampi tasanne ja sen eteläreunassa erottui valli. Tällä alueella kasvoi erittäin runsaasti matalaa, mutta tiheäkasvuista köynnöskasvia. Tasanne, oletettu rakennuksen paikka (3, ks. kartta 7), oli laajuudeltaan noin 25 x 28 metriä, mutta sen pohjoisreuna ei ollut selkeä, vaan alue oli tasanteenomainen lähes tieltä asti. Sitä reunustavat kookkaimmat ojat olivat syvimmillään noin 1,5 m tasannetta syvemmällä ja laajimmillaan yläosasta ne erottuivat lähes 3 m levyisenä. Keskiosaa erottui kauttaaltaan noin metrin muuta aluetta korkeampana. Keskiosassa korkeus oli 5,9-6,9 m mpy ja sen eteläreunassa

erottunut valli noin 7,9 m mpy (N2000). Valli oli kaareva ja vaikutti romahtaneelta savupiipulta. Tasanne erottuu paikalla alun perin ollut rakennusta laajempaan. Tasanteen pohjoisosassa erottui joitakin vierekäisiä 60 x 50 cm kokoisia kiviä, mutta ne eivät muodostaneet mitään selkeitä rakenteita. Alueella erottui kairattaessa jonkin verran tiilimuraa ja myös laastia etenkin alueen länsiosassa. Lähellä romahtaneen piipun muodostamaa vallia maassa erottui myös pieni kolo, joka näytti olevan reunustettu tiilillä. Tiilien väliin jäävän alueen halkaisija oli 30 cm. Niiden välissä erottui pystypuu. Ei kuitenkaan ole aivan varmaa, että kyse oli paa-lusta. Viereen tehdyissä kairauksissa erottui noin 15 cm paksuudelta savea ja lisäksi hieman hiiltä. Hieman idempänä, tasanteen keskellä erottui tiili- ja laastikasa, jossa oli myös pala kattohuopaa tai vastaavaa. Osassa tiilistä oli myös kiinni laastia. Osa tiilistä näytti olevan käyttökelpoisia tiiliä, mutta osa oli selvästi epäonnistuneita. Tämän tiilikasan kaakkoispuolella erottui maastossa vielä matalahko kuoppa.

AKDG5914:60. Alueen keskellä olevan rakennuksen eteläpäätyä ja itäreunaa sekä sitä reunustava oja. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Vasen kuva: AKDG5914:47. Tiilikasa alueen keskivaiheilla, tien länsipuolella. Kuvattu pohjoisesta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:49. Yksityiskohta tiilistä kasassa. Kuvaaja Tuija Väisänen

Vasen kuva: AKDG5914:46. Mahdollinen paalu tiilien välissä kuopassa alueen keskellä. Kuvattu pohjoisesta. Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:53. Alueen keskellä oleva romahtaneen savupiipun muodostama valli ja oja rakennuksen länsipuolella. Kuvattu koillisesta. Kuvaaja Tuija Väisänen

Korkeammasta romahtaneen savupiipun muodostamasta vallista etelään maasto pysyi yhä tasaisehkona noin 10 metrin matkan, mutta maastohavaintojen perusteella oli hieman epävarmaa, oliko tällä paikalla ollut rakennus. Tasanne kuitenkin päättyi varsin selkeään, lähes 2 metrin pudotukseen etelässä. Tätä seuraavaa tasannetta reunusti oja. Ojan ja vallin väliin jäi noin 5 x 8 metrin laajuinen tasaisempi alue. Tällä alueella lienee ollut tiilitehtaan käyttöaikana rakennus (4, ks. kartta 7).

Alueen eteläosassa, lähellä käänköpaikkaa havaittiin toinen betoninen kaivo, joka oli peitetty vanerilevyllä ja tiilillä. Sen vieressä erottui kolme eri betonipohjalle kasattua neliömäistä matalaa tiilipylvästä. Niiden vieressä oli myös rakennuksen tiiliperustus, joka ei kuitenkaan erottunut kasvillisuuden seasta kauttaaltaan. Rakenne oli muurattu tiilistä. Paikoin siinä erottui kaksi vierekkäistä tiiliriviä. Pääallekkäin tiiliä oli ainakin kolmessa kerroksessa. Tämä tiilirakennus vaikuttaisi peruskarttojen perusteella olevan tiilitehdasta myöhemmän rakennuksen perustusta.

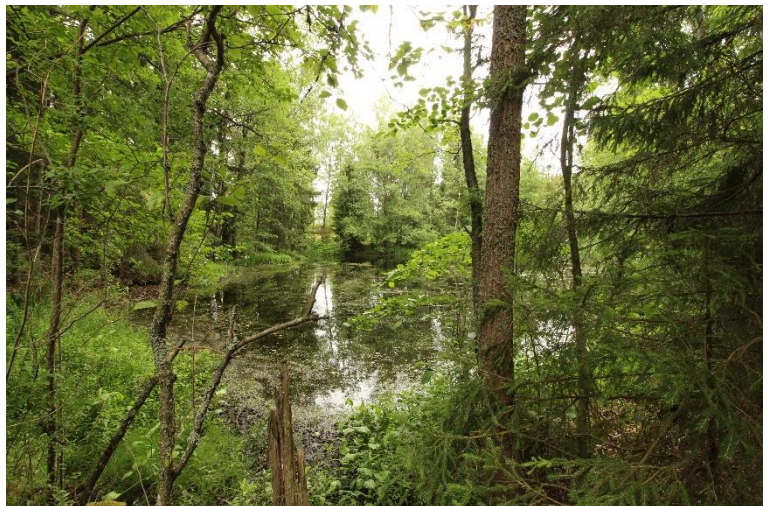
AKDG5914:36. Tiiliperustus alueen eteläosassa. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Vasen kuva: AKDG5914:37. Tiiliperustus alueen eteläosassa. Kuvattu idästä. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:39. Tiiliperustuksen keskiosaa, mahdollinen väliseinä. Kuvattu pohjoisesta. Kuvaaja Tuija Väisänen

Tutkimusalueeseen kuului vielä luoteisen savenottopaikan muodostama lampi. Sen eteläreunaa reunusti kivistä noin kolmeen kerrokseen kasattu vyöhyke, joka on voinut tukea savenottopaikan reunaa tai toisaalta olla tiilitehtaaseen liittyneen rakennuksen perustusta. Kivirakennetta erottui lammen rannassa noin 7 metrin matkalla. Lammen pohjoispäässä saattoi olla samankaltaista kiveystä, mutta sitä ei päästy katsomaan tarkemmin, sillä alue oli varsin tiiviisti aidattu.

Vasen kuva: AKDG5914:13. Savenottokuoppa, josta on muodostunut lampi alueen luoteisnurkassa. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Tuija Väisänen.

Oikea kuva: AKDG5914:50. Kiveys luoteisen lammen etelärannalla. Kuvattu koillisesta. Kuvaaja Tuija Väisänen

4. Yhteenveto

Äminnen tiilitehtaan alueella tehdyssä tarkkuusinventoinnissa havaittiin, että alueella on säilynyt varsin runsaasti tiilitehtaan käytöstä kertovia ilmiöitä. Parhaiten tiilitehtaan toiminta näkyy edelleen käytössä olevassa laiturissa, joka rakennettiin tiilitehtaan tarpeisiin. ARK-sukelluksen tekemässä vedenalaisinventoinnissa todettiin, että tiilitehtaan laiturin vieressä on myös osittain säilynyt tiilien kuljetuksessa käytetty proomun hylky. Selkeitä rakenteita havaittiin varsin vähän, mutta dokumentoidut vallit ja ojat on hyvin yhdistettävissä tiilitehtaaseen liittyviin rakennuksiin (Ks. kartta 7). Näillä alueilla on säilynyt myös rakenteita, vaikka myöhempi rakentaminen on osittain rikkonut alueen alkuperäisten rakennusten perustuksia. Ainakin alueen keskellä havaitulla tasanteella erottuva korkeampi valli on paikoilleen romahtaneen savupiipun perustus. Runsaasti tiiltä havaittiin myös tutkimusalueen pohjoisosassa havaitun kookkaamman rakennuksen itäpuolella, myös tämä tiilialue saattaisi olla peräisin romahtaneesta savupiipusta. Maaperään tehtyjen koepistojen ja kairausten perusteella alueella on säilynyt myös tiilitehtaan aikaisia kulttuurikerroksia etenkin rakennusten alueilla. Alueen voimakkaan kasvillisuuden vuoksi on kuitenkin vaikea erottaa kaikkien rakenteiden tarkkoja rajoja. Etenkin alueen keskiosassa kasvillisuus peitti alueen hyvin tiiviisti. Toisaalta pohjakasvillisuuden muutokset vaikuttivat kertovan myös rakennusten paikoista. Alueen rakenteiden tarkempi tutkimus vaatisi puuston kaatoa ja alueen avaamista kaivinkoneavusteisesti.

Lähteet

Kartat

Karta öfver Aktiebolaget Stensvik tillhöriga lägenheter omfattande Stensvik, Bastvik, Kallvik, Åminne gårdar äfvensom delar af Inglass, Niss, Jofs, Olars och Fanns hemman. 1917.(Espoon Kaupunginmuseum VH 2331:4)

Pitäjänskartta vuodelta 1930. Lehti 667/253 Espoo, Tilausnumero 2032 12. Maanmittaushallitus. (Espoon Kaupunginmuseum)

Pitäjänskartta 2032 12 vuodelta 1945, Maanmittaushallitus. (Espoon Kaupunginmuseum)

Peruskarttalehti 2032 12 vuosilta 1961 ja 1991. Maanmittaushallitus.

Opinnäytetyö

Juvonen-Eskola, Annamari 2003: Kaukalahden tiiliteollisuus – tiilimurskana pellossa. Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, suomalais-ugrilainen kansatiede.

Muut

Myllylä, Yrjö 2007: Kaukalahden tiilitehtailija, rakennusmestari Wilkmanin tarina. Tekstiuonnos Heikki Vilkamalle 30.1.2007. (PDF-tiedosto Tryggve Gestriniltä, Espoon Kaupunginmuseum)

Suullinen tiedonanto, paikallinen informantti 1.7.2019.

Muistio

Merisalo Tiina, Espoon Kaupunginmuseum. Osoitettu Merja Kiviluodolle kaupunkisuunnitteluvirastoon 29.1.1993

Painetut lähteet:

Härö, Erkki 1991: Espoon rakennuskulttuuri ja kulttuurimaisema: Byggnadskulturen och kulturlandskapet i Esbo. Espoon kaupunginmuseum.

Lahti, Matti, J. 1975: Espoo. Maalaispitäjästä suurkauppalaksi. Espoon kaupunki.

Leiponen, Kauko 1981: Suomen tiiliteollisuus 1860-1978. Kuokkanen, Raimo & Leiponen, Kauko. Suomen tiiliteollisuuden historia.

Voijola, Seija 1988: Kaukalahden seutu ennen ja nyt. Historiikki. Kauklahti Seura ry.

Kuvaluettelo

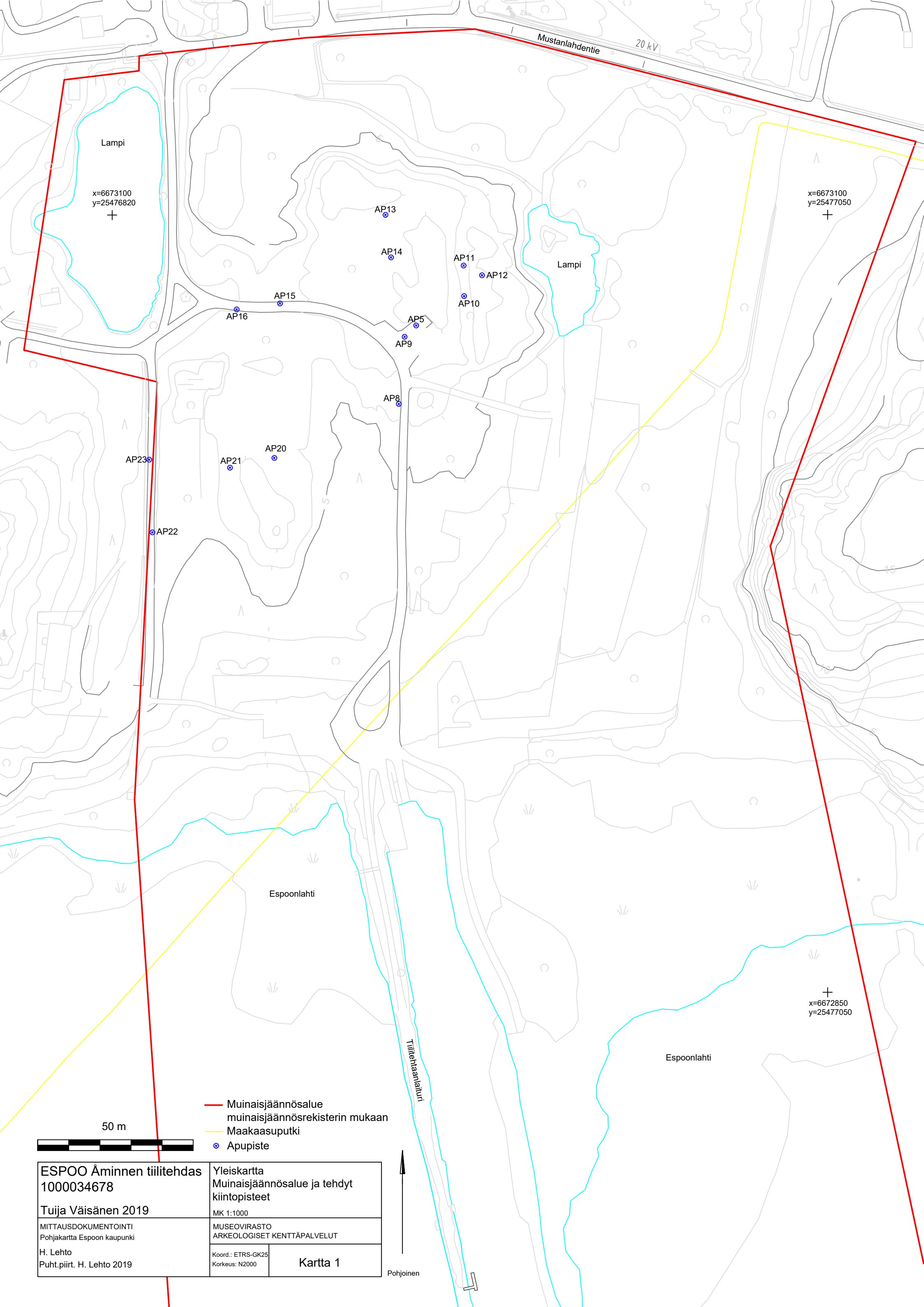
<u>Numero</u>	<u>Kohde</u>	<u>Kuvaaja</u>
AKDG5914:1	Yleiskuva tiilitehtaan rannasta. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:2	Tiilitehtaan lastauslaituri toimii nykyään venelaiturina. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:3	Yleiskuva rannasta tiilitehtaalte päin. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:4	Yleiskuva alueen keskivaiheilta. Yhden ojan pohjoispääty. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:5	Niittyalue tutkimusalueen itäosassa. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:6	Eläinten ruokintapaikka tiilitehtaan alueen itäreunassa. Kuvassa myös Heli Lehto.	Tuija Väisänen
AKDG5914:7	Yleiskuva alueesta rantaan päin. Aluetta halkoo rantaan vievä tie. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:8	Savenotosta muodostunut lampi alueen koillisosassa. Kuvattu lounaasta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:9	Koillisen lammen viereiset tiilikasat. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:10	Koillisen lammen viereiset tiilikasat. Kuvattu koillisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:11	Alueen pohjoisosassa todennäköinen savenottoalue muuta maastoa matalammalla. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:12	Mahdollinen savenottoalue Rantavallintien kulmasta. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:13	Savenottokuoppa, josta on muodostunut lampi alueen luoteisnurkassa. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:14	Alueella olleen navetan purkujätettä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:15	Puu tiilitehtaan alueen keskellä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:16	Runsaan tiilen aluetta ja valli alueen keskellä. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:17	Keskimmäinen rantaan menevän tien länsipuolisista ojista ja alueelle kasattua jätettä. Kuvattu lounaasta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:18	Yleiskuva tutkimusalueen kaakkoisreunasta. Kuvattu koillisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:19	Kuva alueen itäreunalla havaitusta ojasta. Kuvattu etelästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:20	Alueen itäreunassa maaperässä on runsaasti lastia, tiiltä ja roskaa.	Tuija Väisänen
AKDG5914:21	Kasvihuoneen betonikivijalka tien itäpuolella. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:22	Kasvihuonealueen itäreuna. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen

AKDG5914:23	Kookkaan rakennuksen reunaa alueen pohjoisosassa. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:24	Pohjoisen rakennuksen itäreunan kivijalka ja puujäännö. Kuvattu idästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:25	Pohjoisen rakennuksen itäreunan kivijalka. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:26	Pohjoisen rakennuksen kivijalan koilliskulma. Kuvattu etelästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:27	Itäisen kivijalan eteläosa. Kuvattu koillisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:28	Rakennuksen eteläosassa ollut kuoppa, jonka ympärillä matalat tiilensekaiset vallit. Kuvattu etelästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:29	Yleiskuva pohjoisesta rakennuksesta. Kuvattu lounaasta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:30	Tiilikasa pohjoisen rakennuksen länsiosassa. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:31	Työkuva ja valli pohjoisen rakennuksen luoteispuolella. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:32	Tiilillä peitetty betoninen kaivo alueen lounaisosassa. Kuvattu lännestä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:33	Tiiliperustuksen alue tutkimusalueen eteläosassa. Kuvattu lännestä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:34	Kaksi tiiltä ja betoniperustassa. Kuvattu etelästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:35	Tiiliperustus alueen eteläosassa. Kuvattu lännestä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:36	Tiiliperustus alueen eteläosassa. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:37	Tiiliperustus alueen eteläosassa. Kuvattu idästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:38	Tiiliperustuksen luoteiskulma. Kuvattu lännestä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:39	Tiiliperustuksen keskiosaa, mahdollinen väliseinä. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:40	Tiiliperustuksen keskiosaa, mahdollinen väliseinä. Kuvattu etelästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:41	Tiilirakenne tiiliperustuksen alueella.	Tuija Väisänen
AKDG5914:42	Kookas kivien ja tiiltien sekainen kumpare tien lounaispuolella. Kuvattu lännestä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:43	Tien lounaispuoleisen kumpareen alaosan kivet. Kuvattu etelästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:44	Kaivo tien vieressä. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:45	Alueen keskivaiheilla kasvavat kookkaat kuuset, joiden juurten välissä melko kookkaita kiviä. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:46	Mahdollinen paalu tiilien välissä kuopassa alueen keskellä. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:47	Tiilikasat alueen keskivaiheilla, tien länsipuolella. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen

AKDG5914:48	Maassa erottuva kuoppa. Taustalla tiilikasat. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:49	Yksityiskohta tiilistä kasassa.	Tuija Väisänen
AKDG5914:50	Kiveys luoteisen lammen etelärannalla. Kuvattu koillisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:51	Yleiskuva alueen keskivaiheilla olevasta vallista. Kuvattu luoteesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:52	Tiiliä alueen keskellä olevan vallin länsipäädyssä. Kuvattu lännestä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:53	Alueen keskellä oleva romahtaneen savupiipun muodostama valli ja oja rakennuksen länsipuolella. Kuvattu koillisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:54	Alueen länsireunaa ja oja. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:55	Ojia alueen keskellä. Kuvattu lounaasta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:56	Alueen keskiosaa. Pienten kuusten vieressä erottuu ojat. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:57	Kaksi alueen läntisintä ojaa. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:58	Itäisin oja alueen keskellä erottuvan rakennuksen länsipuolella. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:59	Ojaa alueen keskellä, tien eteläpuolella. Kuvattu idästä.	Tuija Väisänen
AKDG5914:60	Alueen keskellä olevan rakennuksen eteläpäätyä ja itäreunaa sekä sitä reunustava oja. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:61	Alueen länsireunaa ja ojat. Kuvattu pohjoisesta.	Tuija Väisänen
AKDG5914:62	Ison rakennuksen itäpuolisten ojien länsipääty. Kuvattu kaakosta.	Tuija Väisänen

Espoo Äminnen tiilitehdas 2019
1000034678
Karttaluettelo

<u>Numero</u>	<u>Tyyppi</u>	<u>Aihe</u>	<u>Mittakaava</u>
1	Yleiskartta	Muinaisjäännösalue ja tehdyt kiintopisteet	1:1000
2		Karttajako	1:1500
3	Yleiskartta	Alueella havaitut ojat ja rakenteet	1:750
4	Yleiskartta	Alueella havaitut tiilitehtaan jäänteet	1:1500
5	Yksityiskohtakartta	Alueen pohjoisosan rakenteet	1:150
6	Yksityiskohtakartta	Alueen eteläosan rakenteet	1:150
7	Yleiskartta	Tiilitehtaan rakenteet vuoden 1918 kartalla	1:1500

50 m

- Muinaisjäännösalue
muinaisjäännösrekisterin mukaan
- Maakaasuputki
- ⊗ Apupiste

ESPOO Åminnen tilitehdas
1000034678

Tuija Väisänen 2019

MITTAUSDOKUMENTOINTI
Pohjakartta Espoon kaupunki

H. Lehto
Puht.piirt. H. Lehto 2019

Yleiskartta
Muinaisjäännösalue ja tehdyt
kiintopisteet

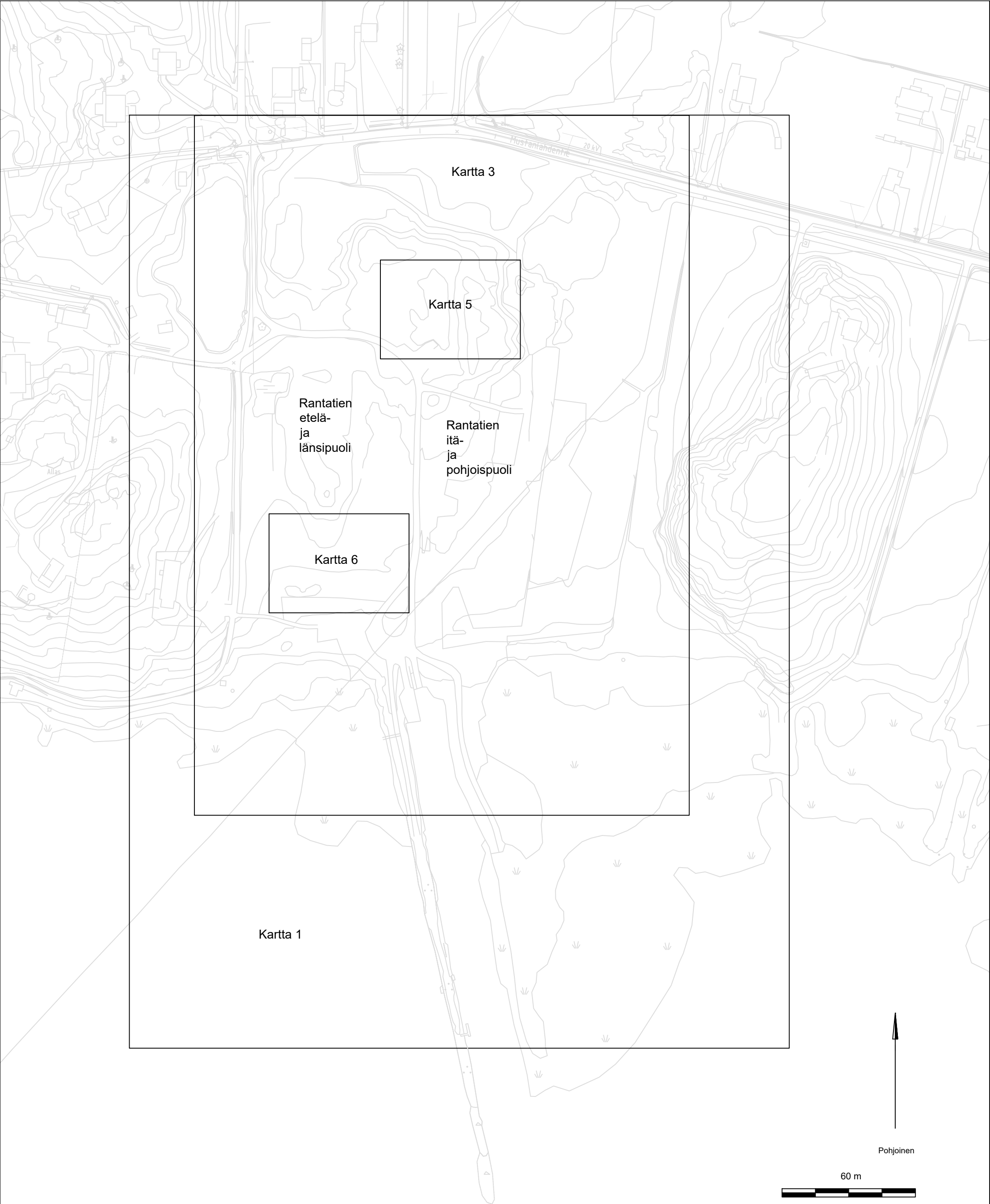
MK 1:1000

MUSEOVIRASTO
ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

Koord.: ETRS-GK25
Korkeus: N2000

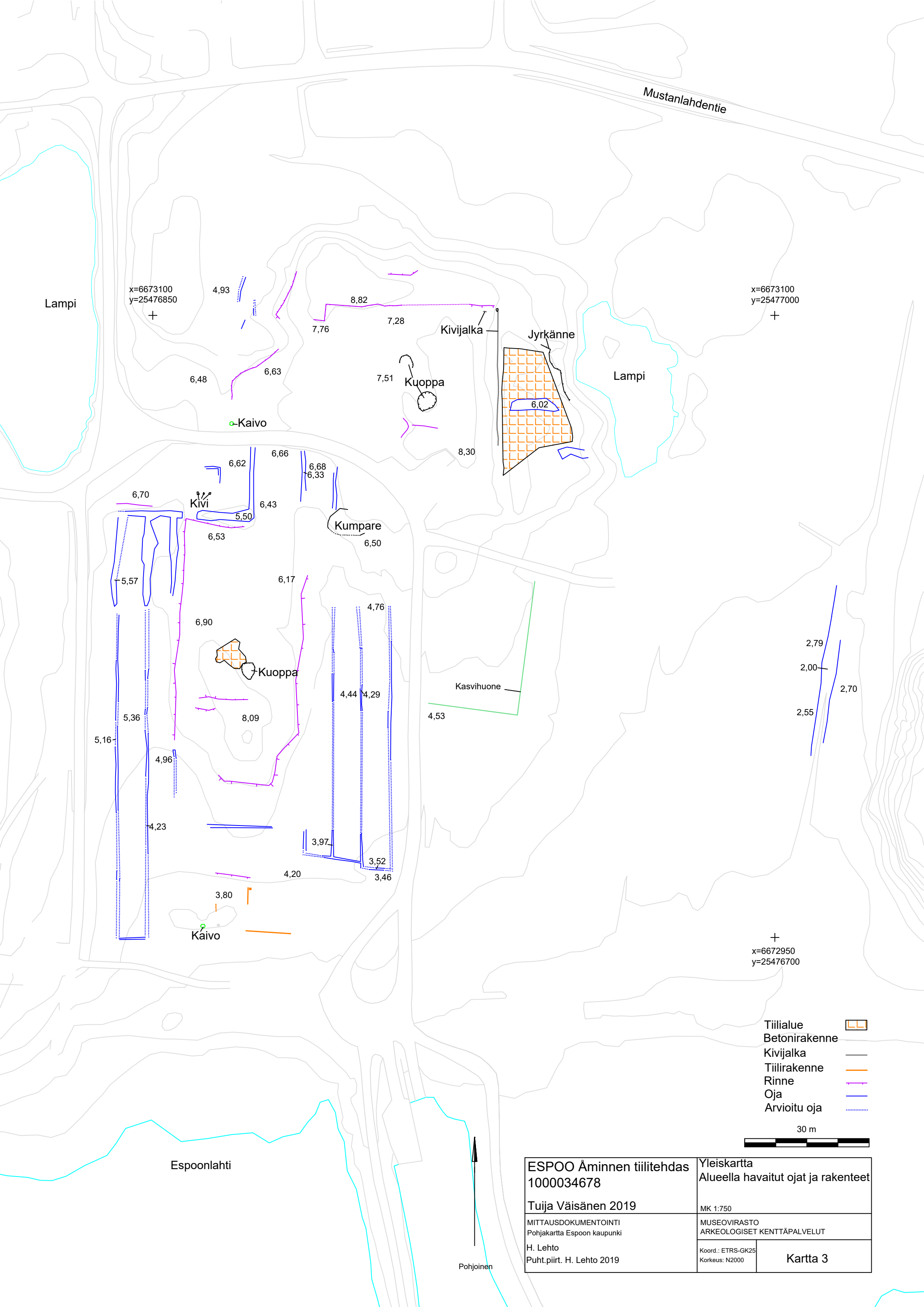
Kartta 1

Pohjoinen

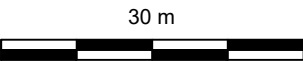

Kartat 2, 4 ja 7

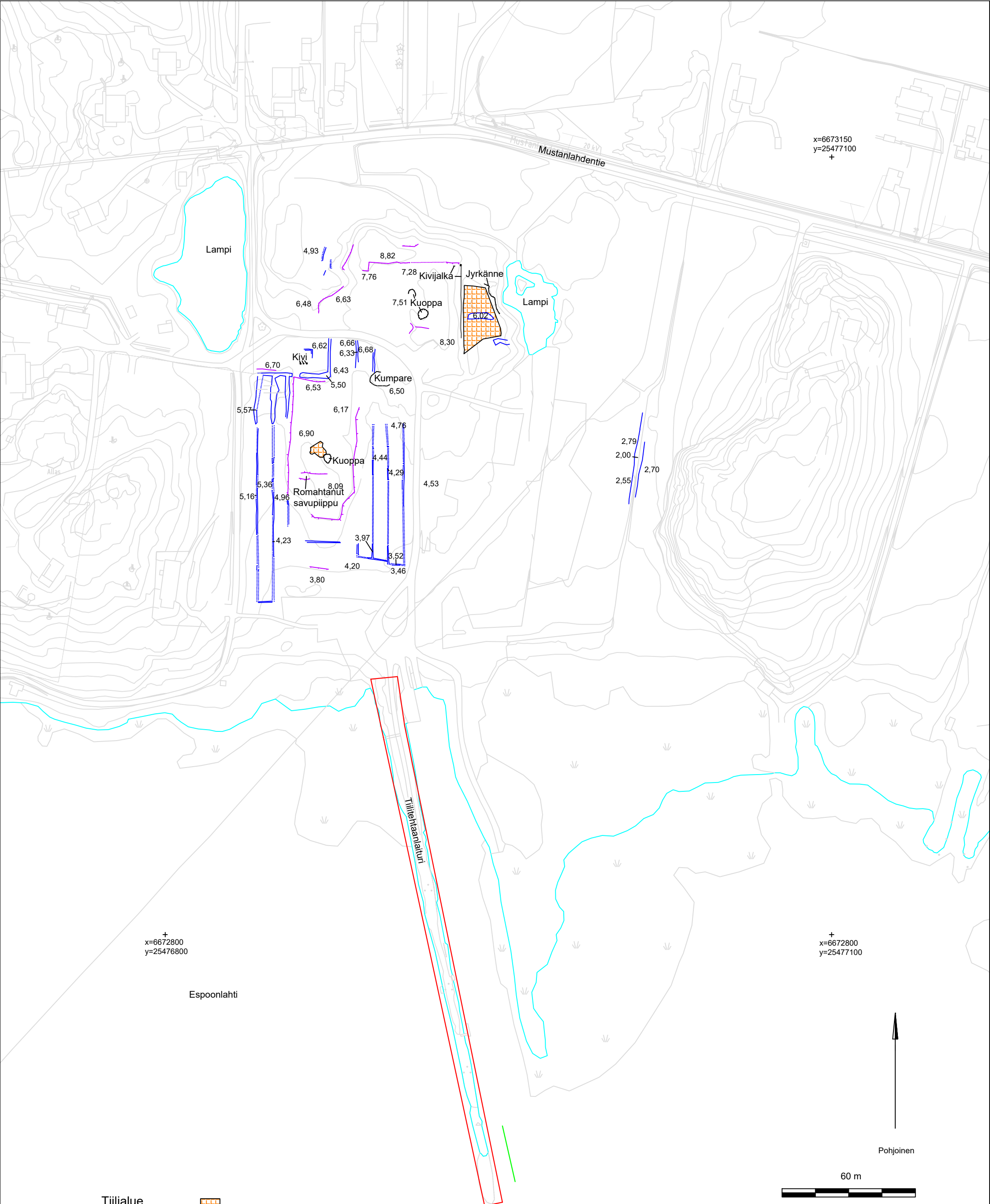
ESPOO Äminnen tiilitehdas 1000034678		Karttajako	
Tuija Väisänen 2019		MK 1:1500	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Espoon kaupunki		MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
H. Lehto Puht.piirt. H. Lehto 2019		Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 2

- Tiialue
- Betonirakenne
- Kivijalka
- Tiilirakenne
- Rinne
- Oja
- Arvioitu oja

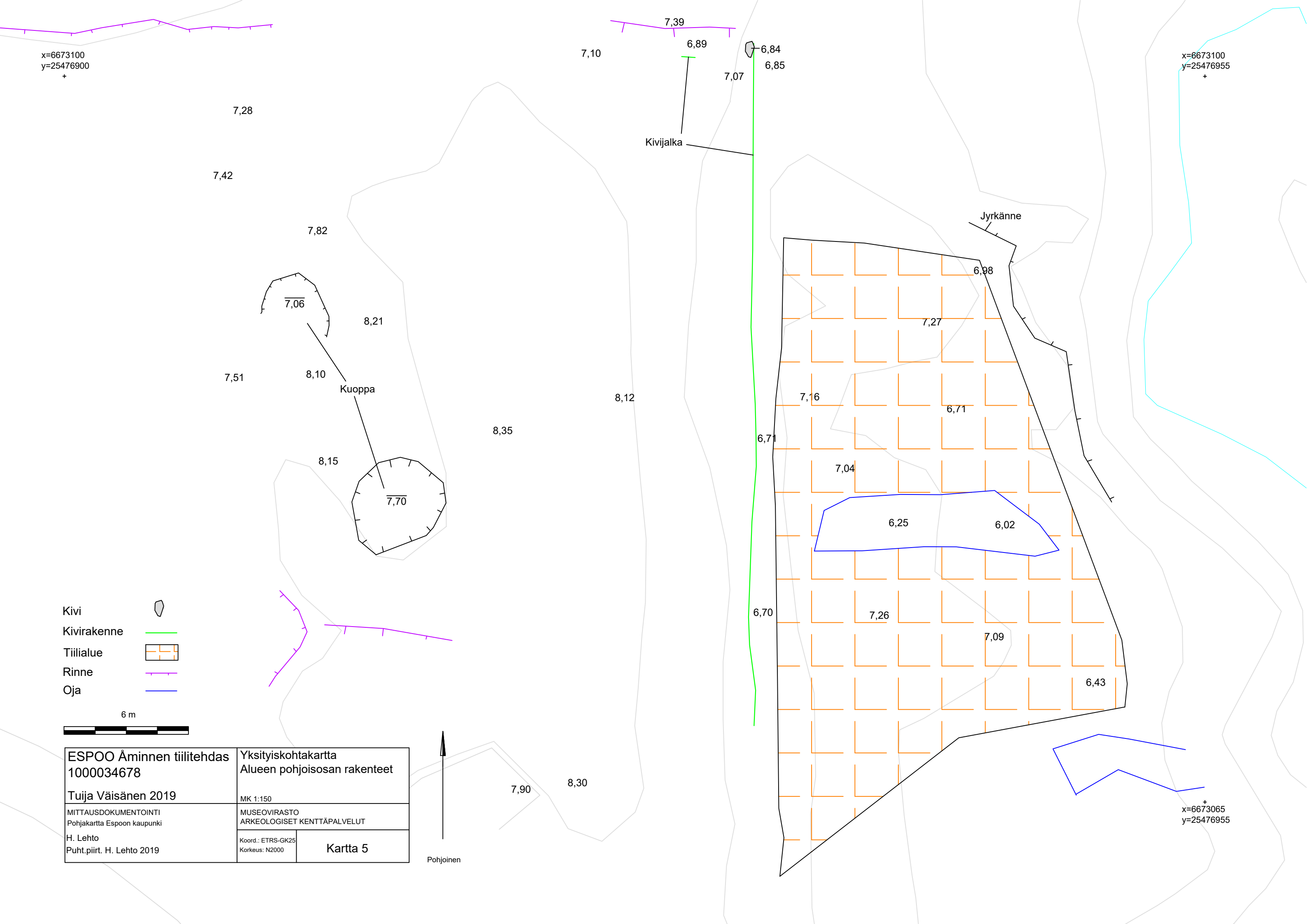
ESPOO Äminnen tiilitehdas 1000034678		Yleiskartta Alueella havaitut ojat ja rakenteet	
Tuija Väisänen 2019		MK 1:750	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Espoon kaupunki		MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
H. Lehto Puht.piirt. H. Lehto 2019		Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 3

- Tiialue
- Kivijalka
- Valli
- Arvioitu valli
- Oja
- Arvioitu oja
- Tiilitehtaanlaituri
- Proomu

ESPOO Äminnen tiilitehdas 1000034678		Yleiskartta Alueella havaitut tiilitehtaan jäänteet	
Tuija Väisänen 2019		MK 1:1500	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Espoon kaupunki		MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
H. Lehto Puht.piirt. H. Lehto 2019		Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 4

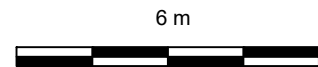

x=6673100
y=25476900
+

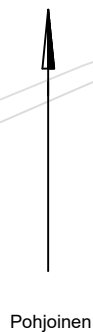
x=6673100
y=25476955
+

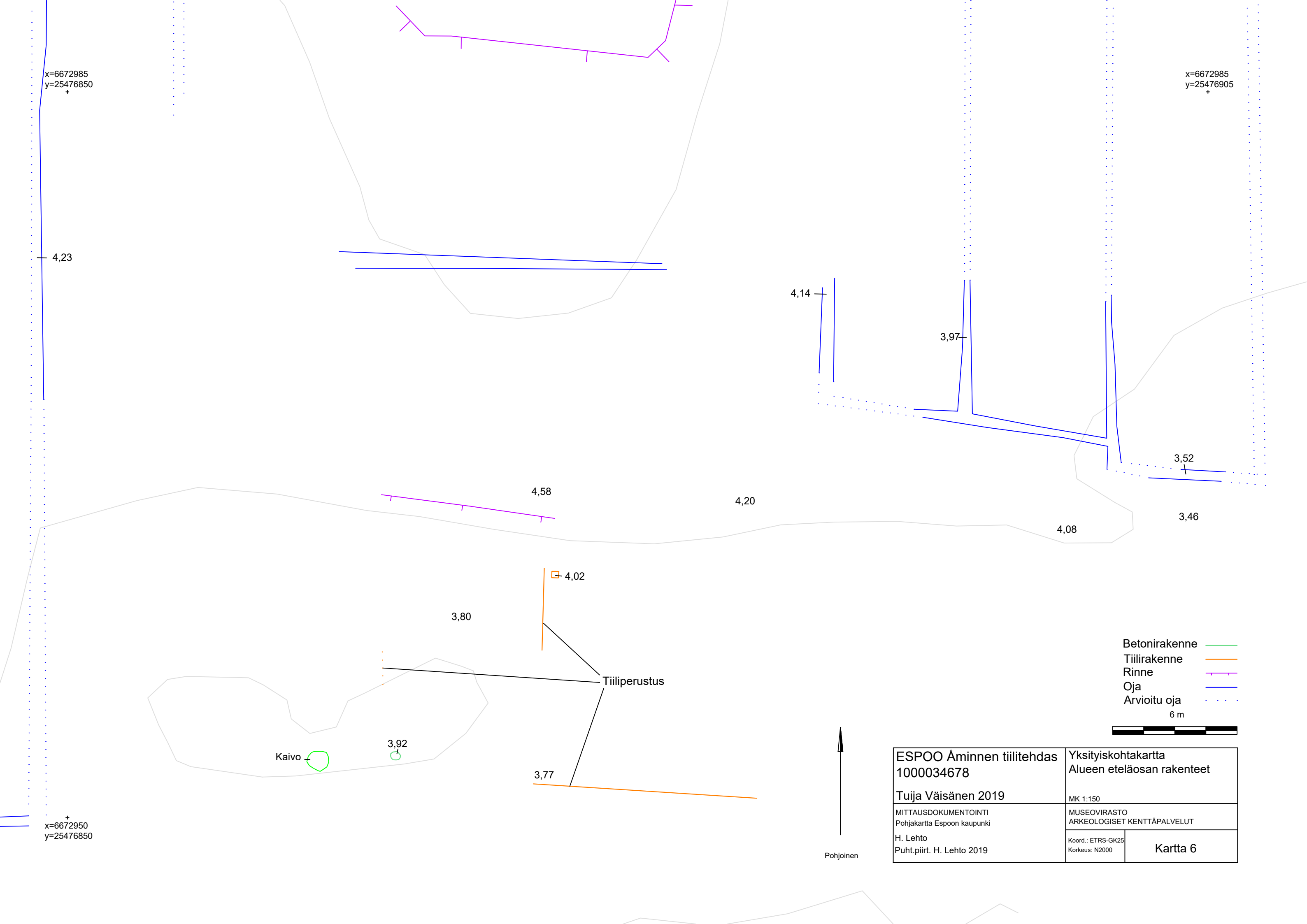
x=6673065
y=25476955
+

- Kivi
- Kivirakenne
- Tiilialue
- Rinne
- Oja

ESPOO Äminnen tiilitehdas 1000034678	Yksityiskohtakartta Alueen pohjoisosan rakenteet	
Tuija Väisänen 2019	MK 1:150	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Espoon kaupunki	MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
H. Lehto Puht.piirt. H. Lehto 2019	Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 5

x=6672985
y=25476850

x=6672985
y=25476905

4,23

4,14

3,97

3,52

4,58

4,20

4,08

3,46

4,02

3,80

3,77

3,92

Kaivo

Tiiliperustus

- Betonirakenne
- Tiilirakenne
- Rinne
- Oja
- Arvioitu oja

6 m

Pohjoinen

x=6672950
y=25476850

ESPOO Äminnen tiilitehdas 1000034678		Yksityiskohtakartta Alueen eteläosan rakenteet	
Tuija Väisänen 2019		MK 1:150	
MITTAUSDOKUMENTOINTI Pohjakartta Espoon kaupunki		MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	
H. Lehto Puht.piirt. H. Lehto 2019		Koord.: ETRS-GK25 Korkeus: N2000	Kartta 6

ESPOO

2019

Museovirasto

ESPOO
ESBO

Åminnen tiilitehtaanlaiturin arkeologinen vedenalaisinventointi

ARK
ARK-SUKELLUS

Rami Kokko
24.9.2019

Arkistotiedot

Kunta:	Espoo
Alue:	Åminne / Mustalahti / Espoonlahti: Åminnen tiilitehdas, kiinteä muinaisjäännös (MJ-kohde 1000034678)
Tutkimuksen laatu:	Arkeologinen vedenalaisinventointi
Ajoitus:	Kaikki
Peruskartta:	L4131L (ETRS-TM35FIN)
Tutkimustaho:	ARK-sukellus, Helsinki
Inventointialueen laajuus:	n. 5 ha
Tutkimuksen tilaaja:	Museovirasto / Espoon kaupunki
Kannen kuva:	Näkymä tiilitehtaanlaiturilta kohti pohjoista. Kuva Rami Kokko 30.5.2019.
Alkuperäinen raportti ja tutkimusaineisto:	ARK-sukellus
Kopio raportista:	Museovirasto / Espoon kaupunki

Sisällysluettelo

Arkistotiedot

1. Johdanto	4
2. Inventointialue	5
3. Inventointimenetelmät ja tulokset	8
3.1. Viistokaikuluotaus	8
3.2. Tarkastussukellukset	10
4. Yhteenveto	11
Lähteet	13
Liitteet	14

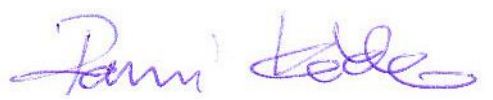
1. Johdanto

Espoon kaupunkisuunnittelukeskus on käynnistänyt Mustalahden asemakaavoitustyön, johon liittyy Åminnen tiilitehtaan muinaisjäännösalueen (MJ-tunnus 1000034678) laajuuden selvittäminen tarkkuusinventoinnilla. Inventointityö tilattiin toukokuussa 2019 Museoviraston arkeologiset kenttäpalvelut -yksiköltä (ARKE) ARK-sukelluksen toimiessa alikonsulttina tiilitehtaan lastauslaituria ympäröivän vesialueen vedenalaisinventoinnin osalta. Tämä raportti on yhteenveto vedenalaisinventoinnin menetelmistä ja tuloksista. Hankealueen historiallisesta taustaselvityksestä, tiilitehtaan maa-alueen inventoinnista ja raportoinnista vastaa kokonaisuudessaan ARKE.

Vedenalaisinventointi suoritettiin kahtena kenttätöypäivänä touko-kesäkuussa 2019. Tiilitehtaanlaituria ympäröivä vesialue viistokaikuluodattiin 30.5. ja tarkastussukellukset suoritettiin 16.6. Kenttätutkimuksiin osallistuivat ARK-sukelluksen FM arkeologi Rami Kokko avustajanaan tutkimussukeltaja Ari Pajunen (30.5.) sekä FM arkeologi Aki Leinonen (16.6.).

Viistokaikuluotauksella katettiin yhteispinta-alaltaan noin 5 hehtaarin laajuinen vesialue. Tiilitehtaanlaiturin itäpuolelta paikannettiin puuhylyn jäänteet noin 1,5 metrin syvyydestä tasaiselta mutapohjalta. Hylystä on jäljellä laakea pohjaosa, jonka kokonaispituus on noin 25 metriä ja leveys 4-5 metriä. Kyseessä on todennäköisesti vanha proomu, jonka runkorakenteista suurin osa on ruopattu pois veneväylän tuntumasta. Hylvyn tarkempi identifioiminen ja ajoitus vaatisi lisätutkimuksia esim. dendrokronologian avulla ja/tai arkistotutkimuksella.

Helsingissä 24.9.2019

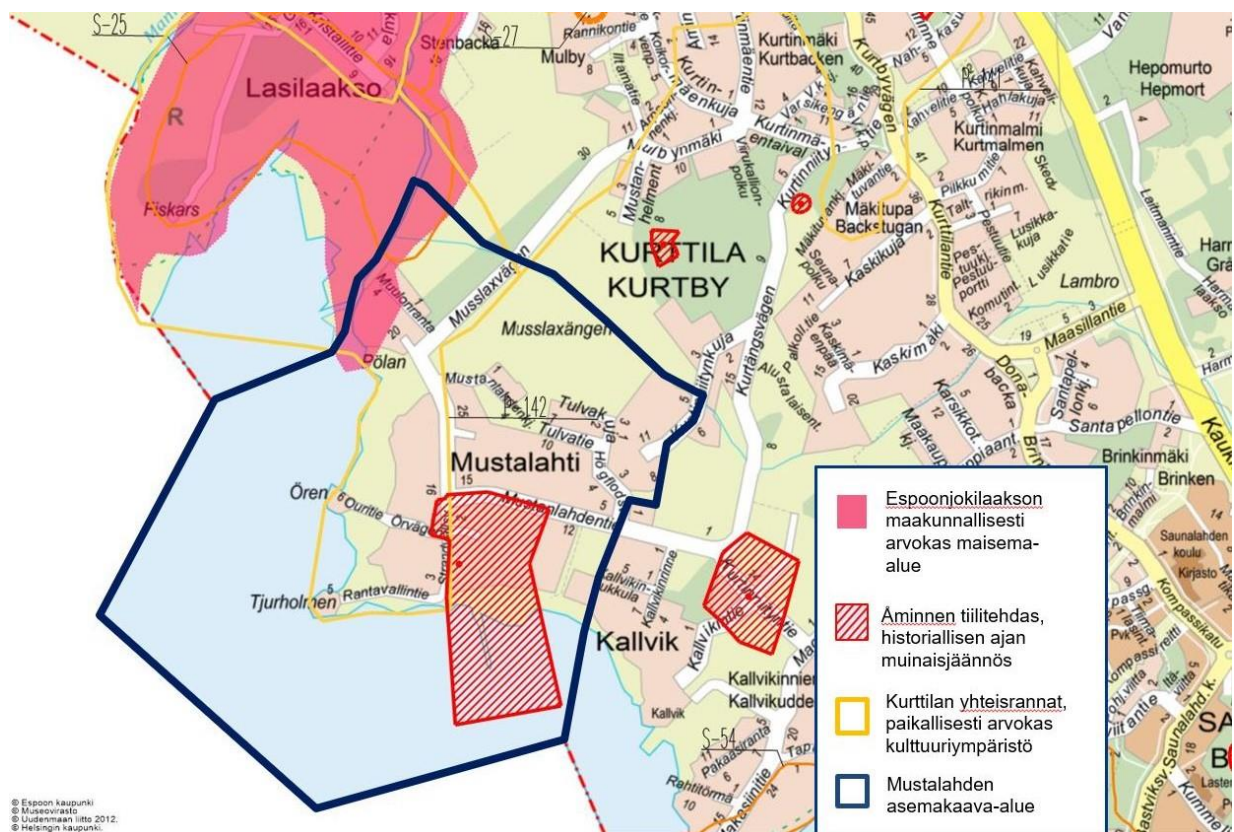

Rami Kokko

ARK-sukellus

2. Inventointialue

Inventointialue sijaitsee Espoonlahden Mustalahdessa, Åminnen vanhan tiilitehtaan lastauslaiturin ympäristössä (kuva 1). Åminnen tiilitehtaan alue on muinaismuistolain suojelema historiallisen ajan muinaisjäännöskohde (1000034678). Tiilitehdas perustettiin vuonna 1886 ja se oli toiminnassa vuoteen 1914 saakka. Museoviraston muinaisjäännösrekisterin mukaan vanhan tehtaan paikalla on näkyvissä savenottokuoppa, tiilinen työväenkasarmi ja pitkä lastauslaituri. Tiilitehtaan kohdalla näkyy maastossa osia kaatuneesta tehdaspiipusta, ja runsaasti jätetiiltä. Åminnen lastauslaiturin itäpuolelta on ruopattu pinnalle proomunosia.¹ Espoon kaupunginmuseon intendentti Tryggve Gestrinin mukaan hylky ruopattiin ilmeisesti 1990-luvulla, mutta aluksen historiasta ei ole tarkempaa tietoa.² Alueelta ei tunneta muita potentiaalisia vedenalaisia muinaisjäännöskohteita.

Kuva 1. Mustalahden asemakaava-alueen kulttuurihistoriallisesti arvokkaat aluekokonaisuudet. Vedenalaisinventointi käsitti Åminnen tiilitehtaan historiallisen ajan muinaisjäännökseen sisältyvän vesialueen kartoittamisen Mustalahdessa.

¹ www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000034678

² Gestrin, T. henk.kohtainen tiedonanto 27.5.2019

Tiililastien lastausta ja rahtaamista varten rakennettu lastauslaituri/aallonmurtaja on yli 200 metriä pitkä (kuvat 2-3). Laituri on noin 5-10 metriä leveä, ja louheella, hiekalla ja betonilla täytetty. Laiturin täyttöön on käytetty myös punatiiltä, jota on paikoitellen runsaasti näkyvillä täytön seassa (kuva 3). Laiturin reunojen tuentaan on käytetty järeitä pyöröpaaluja. Lastauslaituri on nykyään yksityisen pienvenesataman käytössä (kuvat 4-5).

Kuva 2. Lastauslaiturin eteläkärki. Kuva: Rami Kokko.

Kuva 3. Lastauslaiturin länsipuoli. Näkymä kohti etelää. Kuva: Rami Kokko.

Kuva 4. Lastauslaiturin itäpuoli on yksityisen pienvenesataman käytössä. Näkymä kohti etelää. Kuva: Rami Kokko.

Kuva 5. Lastauslaiturin itäpuoli on yksityisen pienvenesataman käytössä. Näkymä kohti luodetta. Kuva: Rami Kokko.

Lastauslaituria ympäröivä merenlahti on vesisyvyydeltään matalaa ja ranta-alueiltaan pitkälti luonnontilaista ja vesikasvillisuuden valtaamaa (kuva 6). Inventointi näillä alueilla on käytännössä mahdotonta perinteisin vedenalaisarkeologian keinoin: sukeltamalla tai luotaamalla. Kaislikkoalueilla elävät lisäksi inventointia rajoittavat ja luonnonsuojelulailla rauhoitetut viitasammakko ja meriuposkuoriainen.³

³ Nyman, M. henk.kohtainen tiedonanto 27.5.2019.

Kuva 6. Lastauslaiturin ja pienvenesataman itäpuolella oleva laaja vesikasvillisuuden valtaama matalikko. Kuva: Rami Kokko

3. Inventointimenetelmät ja -tulokset

3.1. Viistokaikuluotaus

Vesialueen inventointi suoritettiin viistokaikuluotaamalla 30.5.2019. Luotaukseen osallistuivat ARK-sukelluksen vastaava arkeologi Rami Kokko sekä tutkimussukeltaja Ari Pajunen. Luotaukset suoritettiin 5-metrisellä työveneellä käyttäen 450 kHz:n Starfish 452F Pro -viistokaikuluotainta oheislaitteineen. Viistokaikulinjoja ajettiin alueelle yhteensä 13 kpl. Käytetty kaistanleveys oli pääsääntöisesti 60 m (2 x 30 m). Lastauslaiturin itäpuolinen kapea venesatama/-väylä luodattiin 30 m kaistalla (2 x 15 m). Vesisyvyys luotausalueella vaihteli 0,8 -5,2 metrin välillä. Viistokaikuluotauksen paikannustarkkuus oli ± 2 metriä.

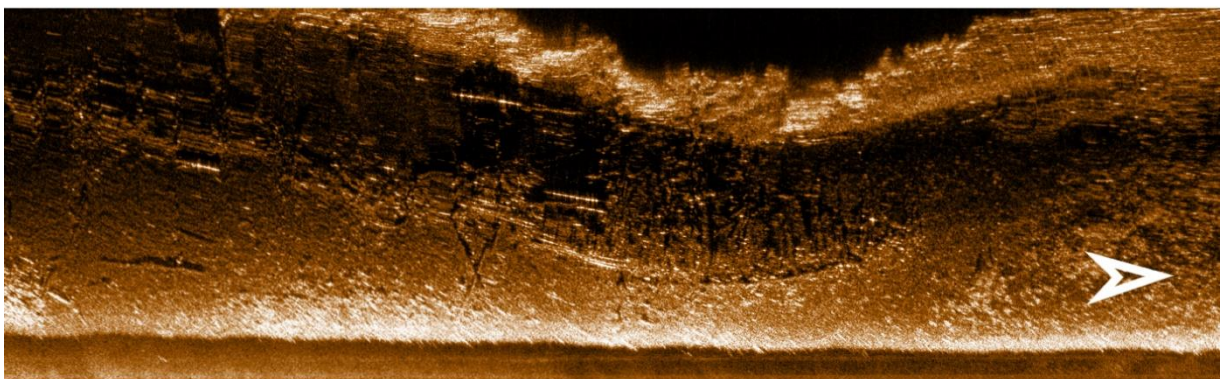
Aamupäivällä sää oli aurinkoinen ja tuuli puhalsi lännestä noin 4-5 m/s. Tuuli ja aallokko yltyi keskipäivää kohden kohtalaiseksi/navakaksi vaikeuttaen luotausta lähinnä luotausalueen länsiosassa lastauslaiturin suuntaisia linjoja ajettaessa sivutuulella. Koko vesialue saatiin kuitenkin luodattua suunnitellusti ja vain matalat kaislikkoalueet jäivät inventoimatta (liite 1).

Luotauksissa havaittiin mahdollisen hyllynjäänteet lastauslaiturin eteläkärjen itäpuolelta,

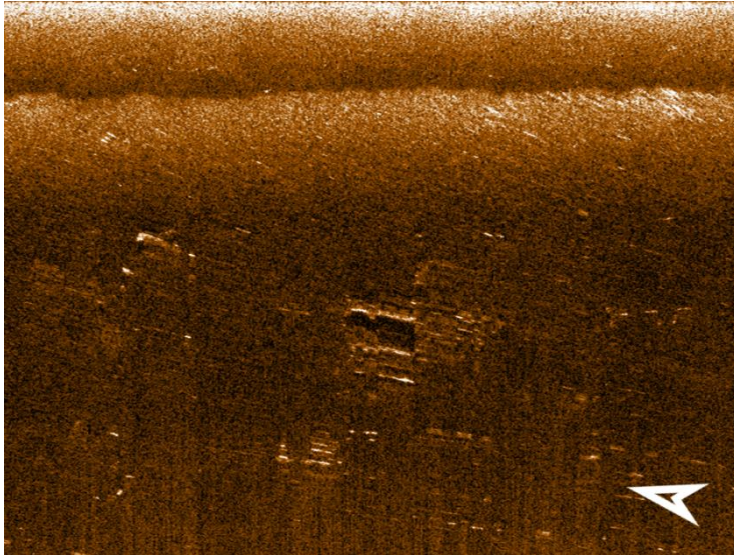
laiturin vierestä (kuvat 7-8). Laiturin eteläpuolelta, inventointialueen rajalta, havaittiin lisäksi yksi neliömäinen, noin 1,5 x 2 m kokoinen kohde (kuva 9). Iltapäivällä navakaksi yltnyt tuuli keskeytti inventoinnin ja em. kohteiden tarkastussukellukset siirrettiin myöhempään ajankohtaan.

Kuva 7. Hylyn sijainti lastauslaiturin itäpuolella. Kuva: Rami Kokko.

Kuva 8. Viistokaikukuva laituripengerryksen juurella makaavasta hylystä. Kuva: ARK-sukellus.

Kuva 9. Neliömäinen kohde (Kohde 1) laiturin eteläpuolella. Kuva: ARK-sukellus.

3.2. Tarkastussukellukset

Viistokaikuluotauksessa havaittujen kohteiden tarkastussukellukset suoritettiin 16.6.2019. Tarkastukset suoritti Rami Kokko, Aki Leinosen toimiessa pinta-avustajana. Säätila tarkastusten aikaan oli aurinkoinen ja etelälounaan puoleinen tuuli heikkoa, noin 3 m/s.

Ensimmäisellä sukelluksella tarkastettiin laiturikärjen itäpuolelta havaittu hylinmuotoinen kohde. Tasaisella mutapohjalla 0,9 – 1,9 m syvyydessä paikannettiin puuhyllyn laakea pohjaosa, josta on jäljellä pohjalaidoitusta ja pohjan kaaritusta, mahdollisesti paikoitellen myös karneerausta ja sikoköliä. Alus on rakennettu tasasaumatekniikalla. Kaaret ovat parillisia, leveydeltään noin 15 cm x 15 cm ja ne ovat katkenneet ilmeisesti kaarien pystyliitosten tasoon. Pohjalaidoitukseen käytetyt lankut ovat noin 20 cm leveitä ja noin 4-5 cm paksuja. Rakennusmateriaalina on todennäköisesti käytetty havupuuta. Hyllyn päällä ja mudan seassa hyllyn alla havaittiin paikoitellen tiiliä. Hyllyn laakea pohja ja parikaaritus tukevat olettamusta proomutyypisistä kuljetusaluksesta.

Erittäin huonosta vedenalaisesta näkyvyydestä johtuen em. havainnot tehtiin käytännössä kokonaan hyllyn rakenteita käsin tunnustelemalla noin 20 metrin pituiselta matkalta (liite 2). Hyllyn rakenteista ja yksityiskohdista ei näin ollen saatu tarkempaa yleiskuvaa tai kuvallista dokumentaatiota. Viistokaikukuvan perusteella hyllyn koko on noin 25 m x 4-5 m. Hylky makaa

laiturin suuntaisesti. Kyseessä on todennäköisesti taustatiedoissa mainittu proomunhylky, jonka kylki-, ja mahdolliset kansirakenteet, on ruopattu pois veneväylän tuntumasta.

Hylyn ajoitus ja identifioiminen saattaisi olla mahdollista dendrokronologian keinoin ja arkistotutkimuksella mm. vanhoja ilmavalokuvia tutkimalla. Mikäli alus on uponnut tiilitehtaan toimintavuosien aikana, on kyseessä muinaismuistolain suojaama kiinteä muinaisjäänös (uppoamisajankohdasta yli 100 vuotta). Tässä vaiheessa hylky voidaan luokitella mahdolliseksi muinaisjäänöksi.

Inventointialueen etelärajan ulkopuolelta tarkastettiin lisäksi viistokaikukuvassa havaittu neliömäinen kohde 3,5 metrin syvyydestä tasaiselta mutapohjalta. Paikalta havaittiin kaksi irrallista, noin 1,5 metrin pituista lautaa sekä muutamia yksittäisiä tiiliä. Löytöjä voidaan pitää ainakin tiilien osalta tiilitehtaan muinaisjäänöskohteeseen liittyvinä irtolöytöinä.

Sukeltajan tarkastamat kohteet tallennettiin GPS-reitiksi sukeltajan mukana pinnalla kulkeneeseen GPS-vastaanottoon (liitteet 1 ja 2).

4. Yhteenveto

ARK-sukelluksen suorittamassa Åminnen tiilitehtaanlaiturin arkeologisessa vedenalaisinventoinnissa paikannettiin vanhan puuhyllyn jäänteet laiturin eteläkärjen tuntumasta. Hylky havaittiin viistokaikukuvassa ja se tarkastettiin sukeltamalla. Kyseessä on todennäköisesti lähdetiedoissa mainittu vanha proomunhylky, jota on 1900-luvun lopulla ruopattu. Hylky saattaa olla uponnut jo tiilitehtaan toimintavuosien aikana, mutta tarkempaan ajoitukseen vaadittaisiin esimerkiksi dendrokronologisia lisätutkimuksia. Kyseessä on joka tapauksessa mahdollinen muinaisjäänöskohde.

Toisella tarkastussukelluskohteella havaittiin pohjamudan seassa yksittäisiä tiiliä ja kaksi irrallista lautaa, jotka voitaneen luokitella ainakin tiilien osalta tiilitehtaan muinaisjäänösalueeseen liittyviksi irtolöydöiksi. Inventoinnissa ei havaittu muita vedenalaisia muinaisjäänöksiä. Vedenalaista inventointia ja tarkastussukelluksia rajoitti huono vedenalainen näkyvyys ja kohteiden ”dokumentointi” jouduttiin tekemään käsin

tunnustelemalla. Koko hankealue saatiin kuitenkin kartoitettua viistokaikuluotauksin suunnitellusti matalia ja heinikoituneita ranta-alueita lukuun ottamatta. Alueelle on saattanut jäädä muinaisjäännöksiä esimerkiksi sedimenttiin hautautuneina, joita ei tässä inventoinnissa ole havaittu.

Åminnen tiilitehtaan alueen maa-arkeologisesta tarkkuusinventoinnista kesällä 2019 vastaa Museoviraston arkeologiset kenttäpalvelut.

Lähteet

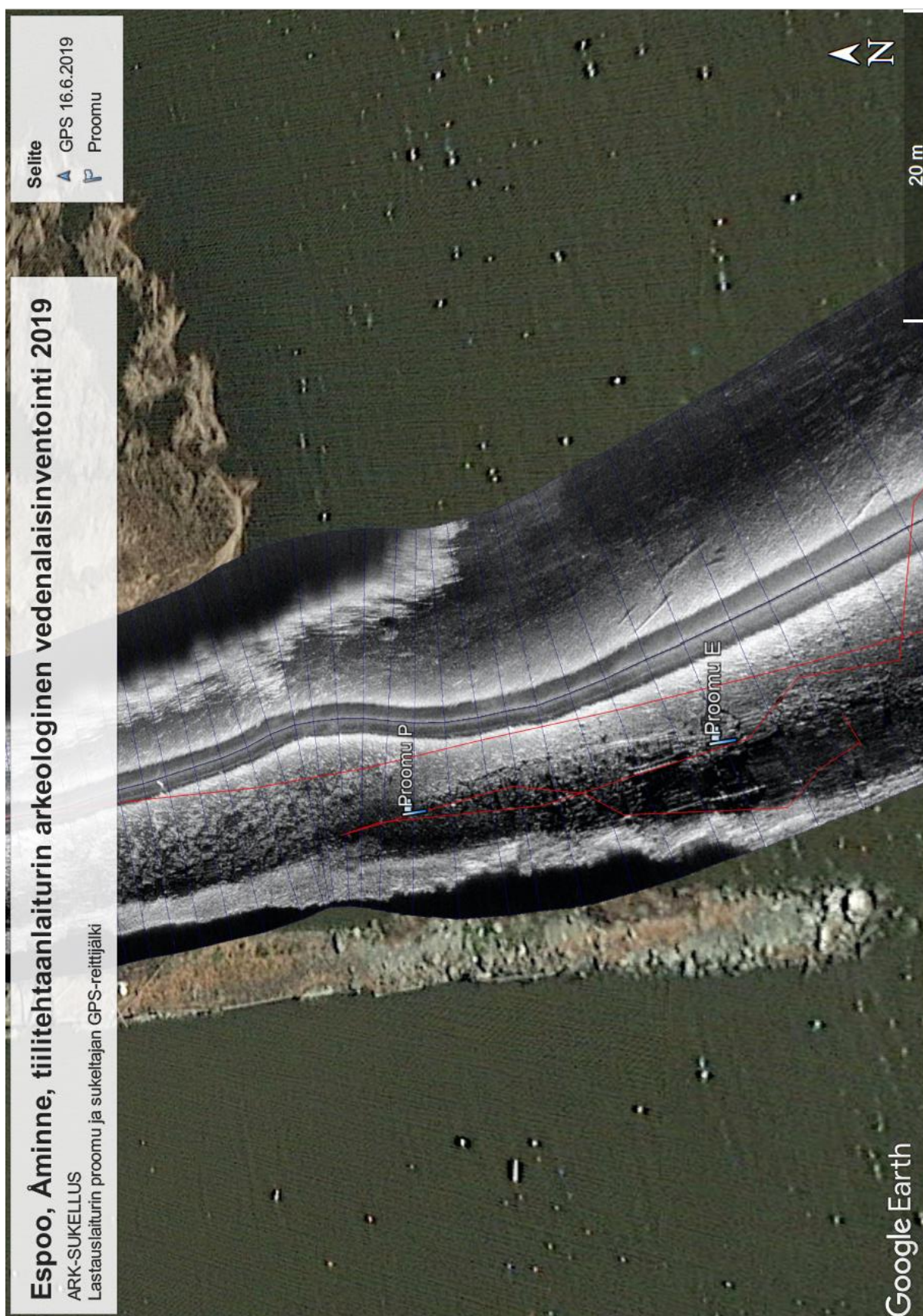
¹ Åminnen tiilitehtaan historiallisen ajan muinaisjäännösalue (1000034678)
www.kyppi.fi/to.aspx?id=112.1000034678

² Gestrin, Tryggve. Henk.kohtainen tiedonanto. Tiilitehtaanlaiturin arkeologinen inventointi, aloituskokous 27.5.2019.

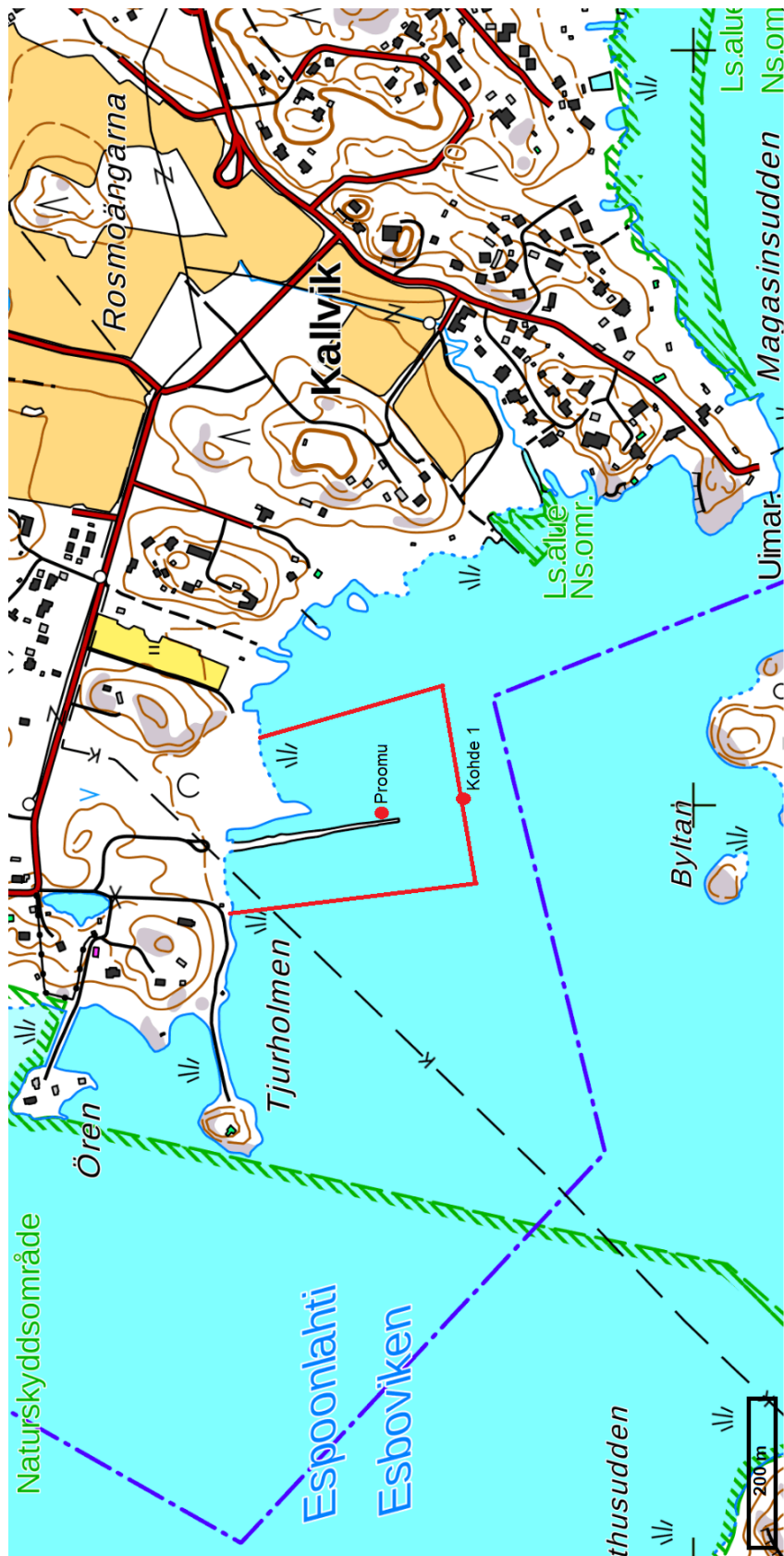
³ Nyman, M. Henk.kohtainen tiedonanto. Tiilitehtaanlaiturin arkeologinen inventointi, aloituskokous 27.5.2019.

Liite 1. Viistokaikukuvamosaiikki hankealueen luotauksista ja sukeltamalla tarkastetut kohteet.
 ©Google Earth

Liite 2. Lastauslaiturin proomun sijainti ja sukeltajan GPS-reittijälki. ©Google Earth

Liite 3. Inventointialueen rajaus ja tarkastetut kohteet.
Peruskarttarasteri 6/2019 ©Maanmittauslaitos

Pvm.	Tiedosto	Kaistanleveys	Sijainti (WGS-84) ± 2 m	Havainto
30.5.2019	ajo1	2x15m/2x30m	60°09'59.39"N 24°35'06.55"E	3 x pitkä puu/tukki, pit. 4-5 m, laiturin itäpuoli
30.5.2019	ajo1	2x15m	60°09'59.99"N 24°35'05.49"E	Hylky? , pohjoispää, laiturikärjen itäpuoli
30.5.2019	ajo1	2x15m	60°09'59.18"N 24°35'05.87"E	Hylky? , eteläpää, laiturikärjen itäpuoli
30.5.2019	ajo1	2x15m	60°09'58.72"N 24°35'06.53"E	Pitkä puu/tukki, pit. 5 m
30.5.2019	ajo2	2x30m	-	-
30.5.2019	ajo3	2x30m	60°09'56.77"N 24° 35'17.65"E	Viemäriputki alkaa
30.5.2019	ajo3	2x30m	60°09'55.06"N 24° 35'17.34"E	Viemäriputki päättyy
30.5.2019	ajo4	2x30m	60°09'55.30"N 24°35'17.26"E	Viemäriputki alkaa
30.5.2019	ajo4	2x30m	60°09'57.11"N 24° 35'18.07"E	Viemäriputki päättyy
30.5.2019	ajo5	2x30m	60°09'56.79"N 24° 35'06.31"E	Neliönmuotoinen kohde, Kohde 1 , n. 1,5m x 2,0 m
30.5.2019	ajo6	2x30m	60°09'58.06"N 24° 35'05.52"E	Laiturin kärki, louhetta
30.5.2019	ajo7	2x30m	-	-
30.5.2019	ajo8	2x30m	-	-
30.5.2019	ajo9	2x30m	60°09'56.79"N 24° 35'06.31"E	Sama kuin ajo5, Kohde 1
30.5.2019	ajo10	2x30m	-	-
30.5.2019	ajo11	2x30m	-	-
30.5.2019	ajo12	2x15m	-	Ks. ajo1, samoja havaintoja
30.5.2019	ajo13	2x15m	-	Ks. ajo1, samoja havaintoja

Liite 4. Viistokaikuluotausajojen lokitiedot/havainnot.

Pvm.	Kohde	Havainto	Syvyys	Ajoitusarvio	MJ-luokitus
16.6.2019	Hylky?	Aluksen hylky, puuta, pohjaosa jäljellä, n. 25 m x 5 m	0,8-1,9m	Historiallinen, 1886-1914	Kiinteä MJ / mahdollinen MJ
16.6.2019	Kohde 1	2 kpl irtainta lautta/lankkua pit. noin 1,5 m, tiiltä mudan seassa	3,5m	Historiallinen, 1886-1914	Irtolöytöpaikka

Liite 5. Tarkastussukelluskohteet ja havainnot.